مجله علوم تغذیه و صنایع غذایی ایران
سال بیستم، شماره ۵، ویژه‌نامه زمستان ۱۴۰۴، صفحات ۱۷۴-۱۶۹

خلاصه سیاستی

تقویت مشارکت جامعه برای تسریع گذار به رژیم‌های غذایی پایدار در ایران: چالش‌ها و گزینه‌های سیاستی

لیدا شمس[۱و۲]، الهام حججی[۳]، احمدرضا درستی مطلق[۴]، انسیه جمشیدی[۵و۶]، ندا عزالدین[۷]

۱ -گروه سیاست‌گذاری و مدیریت سلامت، دانشکده بهداشت و ایمنی، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران، ایران
۲ -مرکز تحقیقات ارتقای سلامت محیط کار، مؤسسه تحقیقات علوم سلامت و محیط، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران، ایران
۳ -نویسنده مسئول: گروه تغذیه جامعه، دانشکده علوم تغذیه و رژیم‌شناسی، دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران، ایران.
پست الکترونیکی:elhamhojaji@yahoo.com
۴- گروه تغذیه جامعه، دانشکده علوم تغذیه و رژیم‌شناسی، دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران، ایران
۵ -گروه آموزش و ارتقای سلامت، دانشکده بهداشت، دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران، ایران
۶ -مرکز تحقیقات علمی دانشجویی، دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران، ایران
۷- گروه تغذیه جامعه، دانشکده بهداشت، دانشگاه علوم پزشکی قزوین، قزوین، ایران

چکیده

مقدمه و هدف: رژیم غذایی پایدار رویکردی است که ضمن تأمین سلامت و امنیت غذایی، آثار زیست‌محیطی را کاهش داده و از نظر اقتصادی و فرهنگی قابل پذیرش است. با وجود اهمیت این موضوع، مشارکت جامعه در سیاست‌های مرتبط با رژیم غذایی پایدار در ایران همچنان محدود است. این خلاصه سیاستی با هدف ارائه چالش‌ها و پیشنهادات سیاستی برای ترویج رژیم غذایی پایدار مبتنی بر مشارکت جامعه تهیه شده است.

مواد و روش‌ها: این خلاصه سیاستی از یک مطالعهٔ کیفی با رویکرد تحلیل سیاست، استخراج شد. داده‌های این مطالعه، از طریق مصاحبه‌های عمیق نیمه‌ساختاریافته با خبرگان حوزه‌های مرتبط، و نیز یک مرور حیطه‌ای بر مطالعات و اسناد منتشرشده گردآوری و با استفاده از تحلیل محتوای هدایت‌شده تحلیل شد.

یافته‌ها: مهم‌ترین چالش‌ها شامل آگاهی ناکافی مردم، مشارکت محدود در تصمیم‌گیری‌ها و برنامه‌های اجرایی، دسترسی نابرابر به غذای سالم، ضعف هماهنگی بین‌بخشی، ناکارآمدی نظام‌های نظارت و پاسخگویی و چالش‌های زیست‌محیطی بود. در پاسخ به این چالش‌ها، شش محور سیاستی شامل آموزش و ارتقای سواد غذایی، تقویت مشارکت اجتماعی، بهبود دسترسی به غذای سالم، کاهش ضایعات غذایی، تقویت نظارت و پاسخگویی مردمی و توانمندسازی جوامع محلی شناسایی شد.

نتیجه‌گیری: ترویج رژیم غذایی پایدار در ایران مستلزم تقویت مشارکت جامعه در تمامی مراحل سیاست‌گذاری، اجرا و نظارت است. اتخاذ رویکردهای مردم‌محور می‌تواند اثربخشی سیاست‌ها را افزایش داده و به تحقق اهداف سلامت، امنیت غذایی و پایداری محیط‌زیست کمک کند.

واژگان کلیدی : رژیم غذایی پایدار، مشارکت جامعه، تحلیل سیاست، امنیت غذایی، ایران

مقدمه

در دهه‌های اخیر، توسعه اقتصادی، شهرنشینی، جهانی‌شدن و تغییر الگوهای مصرف غذا، موجب تحول سریع رژیم‌های غذایی در بسیاری از کشورها شده است. این تغییرات علاوه بر پیامدهای سلامت‌محور، چالش‌هایی نظیر افزایش بیماری‌های غیرواگیر، اتلاف مواد غذایی، فشار بر منابع آب و خاک، کاهش تنوع زیستی و تشدید تغییرات اقلیمی را به همراه داشته است.(۱) از این رو، رژیم غذایی پایدار به عنوان یکی از راهبردهای کلیدی برای دستیابی همزمان به اهداف سلامت، امنیت غذایی و توسعه پایدار مورد توجه جهانی قرار گرفته است. (۲)

بر اساس تعریف سازمان خواروبار و کشاورزی ملل متحد، رژیم غذایی پایدار به الگوی غذایی اطلاق می‌شود که ضمن تأمین سلامت و امنیت غذایی جامعه، اثرات زیست‌محیطی را کاهش داده، از نظر اقتصادی مقرون‌به‌صرفه بوده و با ارزش‌ها و فرهنگ جامعه سازگار باشد. اتخاذ یک رژیم غذایی پایدار همچنین به بهبود سایر شاخص‌های زیست‌محیطی مانند تنوع زیستی، استفاده از زمین و آب کمک می‌کند.(۳-۶)

ایران نیز همزمان با گذار تغذیه‌ای و چالش‌های فزاینده زیست‌محیطی، به‌ویژه محدودیت منابع آب و تغییرات اقلیمی، نیازمند توجه جدی به سیاست‌های ترویج رژیم غذایی پایدار است.(۷) با وجود اهمیت روزافزون این موضوع

[Downloaded from nsft.sbmu.ac.ir on 2026-11-19]
[DOI: 10.66224/nsft.20.5.31]

در اسناد ملی و بین‌المللی، سیاست‌های موجود در کشور عمدتاً به‌صورت بخشی و پراکنده اجرا شده‌اند و بهره‌گیری از ظرفیت مشارکت جامعه در فرآیندهای سیاست‌گذاری، اجرا، نظارت و ارزشیابی همچنان محدود است. شواهد بین‌المللی نشان می‌دهد که مشارکت فعال شهروندان، سازمان‌های مردم‌نهاد، جوامع محلی و سایر ذی‌نفعان می‌تواند اثربخشی سیاست‌های غذایی را افزایش دهد. با این حال، بهره‌گیری از ظرفیت مشارکت جامعه در سیاست‌های غذایی ایران همچنان محدود است. این خلاصه سیاستی با هدف شناسایی چالش‌های موجود و ارائه گزینه‌های سیاستی برای تقویت مشارکت جامعه در ترویج رژیم غذایی پایدار تدوین شده است.

روش کار

خلاصه سیاستی حاضر از یک پژوهش با عنوان " تحلیل برای سیاست گذاری مبتنی بر مشارکت جامعه در زمینه ترویج رژیم غذایی پایدار در بزرگسالان تهران " استخراج شد. این پژوهش یک مطالعه کیفی با رویکرد تحلیل محتوا در حوزه تحلیل سیاست بود که به‌صورت گذشته‌نگر انجام شد. داده‌ها از طریق مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته عمیق با ۱۲ نفر از صاحب‌نظران شامل اعضای هیئت علمی، سیاست‌گذاران، مدیران، کارکنان اجرایی و اعضای سازمان‌های مردم‌نهاد مرتبط با محیط زیست گردآوری شد. به‌منظور شناسایی راهکارها و تجارب بین‌المللی در زمینه ترویج رژیم غذایی پایدار نیز، یک مطالعه مرور حیطه‌ای (Scoping Review) از سیاست‌ها، برنامه‌ها، راهبردها یا مداخلات مرتبط با رژیم غذایی پایدار همراه با مشارکت جامعه، نیز انجام شد. در نهایت داده ها در نرم‌افزار MAXQDA(نسخه ۲۰۲۴)، با بهره‌گیری از رویکردهای استقرایی و قیاسی تحلیل شدند.

یافته ها

بر اساس نتایج حاصل از بررسی ها، موارد زیر به عنوان موانع و چالش های کلیدی در ترویج رژیم غذایی پایدار با رویکرد مشارکت جامعه در ایران شناسایی شد:

•مشارکت جامعه در بسیاری از سیاست‌های مرتبط با تغذیه و نظام غذایی در سطح اطلاع‌رسانی و مشورت باقی مانده و کمتر به سطوح همکاری و تفویض اختیار رسیده است.

•آگاهی ناکافی مردم درباره ابعاد مختلف رژیم غذایی پایدار، یکی از مهم‌ترین موانع اجرای سیاست‌های مؤثر در این حوزه است.

•دسترسی نابرابر به غذاهای سالم و پایدار، به‌ویژه در گروه‌های کم‌درآمد، مانع پذیرش الگوهای غذایی مطلوب می‌شود.

•هماهنگی ناکافی بین بخش‌های سلامت، کشاورزی، آموزش، محیط‌زیست، رسانه و نهادهای مردمی، اثربخشی سیاست‌ها را کاهش داده است.

•ضعف در نظام پایش، شفافیت و پاسخگویی، ارزیابی تأثیر سیاست‌های موجود را با چالش مواجه کرده است.

•چالش‌های زیست‌محیطی از جمله تغییرات اقلیمی، محدودیت منابع آب و ضایعات غذایی، ضرورت اصلاح سیاست‌های غذایی را دوچندان کرده است.

به منظور غلبه بر موانع و چالش ها در حوزه های شناسایی شده پیشنهادات سیاستی در جدول ۱ ارائه شده است.

جدول ۱: چالش ها و پیشنهادات سیاستی به منظور ارتقا سیاست های رژیم غذایی پایدار در ایران

حیطه اصلی	چالش ها	پیشنهادات سیاستی
آموزش و ارتقای سواد غذایی جامعه	• ضعف در اطلاع‌رسانی و آگاهی‌رسانی در مورد رژیم غذایی مطلوب و پایدار • آگاهی ناکافی مردم از ابعاد سلامت، محیط‌زیست و پایداری رژیم غذایی • ناتوانی در جلب مشارکت مردم به دلیل آگاهی و باور پایین	• ادغام آموزش سواد غذایی و رژیم غذایی پایدار در مدارس و دانشگاه‌ها • توسعه آموزش‌های عمومی از طریق رسانه‌های جمعی، شبکه‌های اجتماعی و برنامه‌های آموزشی • برگزاری کارگاه‌های آموزشی درباره انتخاب‌های غذایی سالم، مدیریت مواد غذایی و کاهش ضایعات • آموزش حقوق غذایی و تغذیه‌ای

[Downloaded from nsft.sbmu.ac.ir on 2026-11-19]

[DOI: 10.66224/nsft.20.5.31]

حیطه اصلی	چالش ها	پیشنهادات سیاستی
		شهروندان • استفاده از ابزارهای نوین آموزشی مانند بازی‌های دیجیتال، وبینارها و برنامه‌های تعاملی
تقویت مشارکت اجتماعی و حکمرانی مشارکتی غذا	• مشارکت محدود مردم در سیاست‌گذاری و برنامه‌های اجرایی • تصمیم‌گیری‌های بالا به پایین • نبود باور کافی نسبت به ظرفیت مشارکت مردم • نبود سازوکار مؤثر برای دریافت و انعکاس دیدگاه‌های مردمی	• تشکیل شوراهای غذایی شهری و محلی با حضور شهروندان • ایجاد گروه‌های کاری و انجمن‌های مردمی در حوزه غذا و تغذیه • برگزاری جلسات مشورتی منظم با گروه‌های مختلف جامعه • آموزش و به‌کارگیری تسهیل‌گران محلی برای هدایت مشارکت‌ها • تضمین حضور زنان، جوانان و گروه‌های کم‌برخوردار در فرآیندهای تصمیم‌گیری • ارائه بازخورد رسمی به شهروندان درباره نحوه استفاده از نظرات آنان
بهبود دسترسی جامعه به غذای سالم و پایدار	• محدودیت دسترسی برخی گروه‌های جمعیتی به غذای سالم • نابرابری اقتصادی در بهره‌مندی از غذاهای سالم • کاهش توان خرید مواد غذایی با کیفیت	• توسعه بازارهای محلی و بازارهای کشاورزان • حمایت از باغچه‌های خانگی و کشاورزی شهری • ارائه کوپن و یارانه خرید میوه، سبزی و غذاهای سالم • توسعه بانک‌های غذا، فروشگاه‌های اجتماعی و مراکز توزیع غذا • ایجاد رستوران‌های اجتماعی برای گروه‌های آسیب‌پذیر • حمایت از تولید و مصرف محصولات بومی و محلی
کاهش ضایعات غذایی و ترویج مصرف مسئولانه	• هدررفت قابل توجه مواد غذایی در سطح خانوار و جامعه • آگاهی محدود نسبت به پیامدهای اقتصادی و زیست‌محیطی ضایعات غذایی • ضعف در مدیریت پسماند غذایی	• آموزش مهارت‌های مدیریت مواد غذایی و بودجه‌بندی خانوار • توسعه برنامه‌های اشتراک غذا و بازیابی غذای مازاد • ایجاد یخچال‌های عمومی غذا و فروشگاه‌های اجتماعی • ترویج تفکیک پسماند غذایی و تولید کمپوست • اجرای برنامه‌های کاهش ضایعات غذایی در مدارس و دانشگاه‌ها • برگزاری کمپین‌های عمومی برای مصرف مسئولانه غذا
تقویت نظارت، شفافیت و پاسخگویی مردمی	• ضعف در نظارت بر اجرای برنامه‌ها • نامشخص بودن مسئولیت‌ها و فرآیندهای اجرایی	• تشکیل گروه‌های مردمی نظارت محلی • ایجاد سامانه‌های گزارش‌دهی و دریافت شکایات مردمی

[Downloaded from nsft.sbmu.ac.ir on 2026-11-19]

[DOI: 10.66224/nsft.20.5.31]

حیطه اصلی	چالش ها	پیشنهادات سیاستی
	• محدود بودن پاسخگویی دستگاه‌های مسئول • کم‌توجهی به بازخوردها و خواسته‌های مردم	• انتشار عمومی گزارش‌های عملکرد دستگاه‌های مسئول • برگزاری جلسات پرسش و پاسخ با شهروندان • مشارکت شهروندان در ارزیابی برنامه‌ها و سیاست‌ها
توانمندسازی جوامع محلی برای تولید و مصرف پایدار غذا	• ناپایداری برخی شیوه‌های تولید غذا • محدود بودن مشارکت جوامع محلی در تولید غذای سالم • آگاهی ناکافی نسبت به ارتباط غذا، محیط زیست و تغییرات اقلیمی	• توسعه باغبانی اجتماعی، کشاورزی شهری و باغچه‌های خانگی • توانمندسازی زنان و گروه‌های محلی در تولید و عرضه غذای سالم • آموزش مصرف بهینه آب و منابع طبیعی • آموزش اثرات تغییرات اقلیمی بر نظام غذایی • ترویج رژیم‌های غذایی گیاه‌محور و مصرف غذاهای محلی و فصلی • حمایت از بازارهای محلی و ارتباط مستقیم تولیدکننده و مصرف‌کننده

بحث و نتیجه گیری:

یافته‌های این مطالعه نشان داد که مشارکت مردم یکی از مؤلفه‌های کلیدی در موفقیت سیاست‌های ترویج رژیم غذایی پایدار است. تجارب کشورهای مختلف بیانگر آن است که راهبردهایی نظیر آموزش و ارتقای سواد تغذیه‌ای، حمایت از تولید و مصرف غذاهای محلی، کاهش ضایعات غذایی، توسعه کشاورزی پایدار و حمایت از گروه‌های آسیب‌پذیر زمانی اثربخشی بیشتری دارند که با مشارکت فعال شهروندان، سازمان‌های مردم‌نهاد و سایر ذی‌نفعان همراه باشند. همچنین خبرگان بر ضرورت تقویت آگاهی عمومی، ایجاد سازوکارهای مشورتی و مشارکتی، توسعه همکاری‌های بین‌بخشی، جلب مشارکت جوامع محلی در فرایندهای تصمیم‌گیری، اجرا و نظارت، و افزایش شفافیت و پاسخگویی در نظام غذایی تأکید داشتند. در مجموع، ترویج رژیم غذایی پایدار مستلزم گذار از رویکردهای متمرکز و بالا به پایین به سمت حکمرانی مشارکتی و مردم‌محور است.

سپاسگزاری و ملاحظات اخلاقی

این خلاصه سیاستی ، برگرفته از رسالهٔ دکترای تخصصی می باشد که توسط کمیته اخلاق در پژوهش دانشگاه علوم پزشکی تهران در تاریخ ۱۲ اسفند ۱۴۰۲ و کد اخلاق IR.TUMS.MEDICINE.REC.1402.555. تصویب شده است.

نویسندگان از تمامی خبرگان و مشارکت‌کنندگانی که با صرف وقت و ارائه تجربیات ارزشمند خود در انجام این پژوهش همکاری کردند، صمیمانه قدردانی می‌کنند.

References

1. Koliaki CC, Katsilambros NL, Dimosthenopoulos C. The mediterranean diet in the era of climate change: A reference diet for human and planetary health. Climate. 2024;12(9):136.
2. Burlingame B, Dernini S. Sustainable diets and biodiversity: directions and solutions for policy, research and action2012.
3. Munialo CD, Vriesekoop F. Plant-based foods as meat and fat substitutes. Food Science & Nutrition. 2023;11(9):4898-911.

[Downloaded from nsft.sbmu.ac.ir on 2026-11-19]

[DOI: 10.66224/nsft.20.5.31]

4. Downs SM, Payne A, Fanzo J. The development and application of a sustainable diets framework for policy analysis: a case study of Nepal. Food Policy. 2017;70:40-9.

5. Barbour LR, Woods JL, Brimblecombe JK. Local government policy to facilitate healthy and sustainable diets and the broader policy hierarchy: insights from Milan Urban Food Policy Pact cities. Health Research Policy and Systems. 2023;21(1):35.

6. Johnston JL, Fanzo JC, Cogill B. Understanding sustainable diets: a descriptive analysis of the determinants and processes that influence diets and their impact on health, food security, and environmental sustainability. Advances in nutrition. 2014;5(4):418-29.

7. Sobhani SR, Omidvar N, Abdollahi Z, Al Jawaldeh A. Shifting to a sustainable dietary pattern in Iranian population: current evidence and future directions. Frontiers in nutrition. 2021;8:789692.

[Downloaded from nsft.sbmu.ac.ir on 2026-11-19]

[DOI: 10.66224/nsft.20.5.31]

Strengthening Community Participation to Accelerate the Transition to Sustainable Diets in Iran: Challenges and Policy Options

Shams L[1,2], Hojaji E[3], Dorosty Motlagh A[4], Jamshidi E[5,6], Ezzeddin N[7]*

1- Department of Health Policy and Management, School of Public Health and Safety, Shahid Beheshti University of Medical Sciences, Tehran, Iran

2-Workplace Health Promotion Research Center, Research Institute for Health Sciences and Enviroment, Shahid Beheshti University of Medical Sciences, Tehran, Iran

*3-*Corresponding author: Department of Community Nutrition, School of Nutritional Sciences and Dietetics, Tehran University of Medical Sciences, Tehran, Iran. Email: elhamhojaji@yahoo.com*

4- Department of Community Nutrition, School of Nutritional Sciences and Dietetics, Tehran University of Medical Sciences, Tehran, Iran

5- Department of Health Education and Promotion, School of Public Health, Tehran University of Medical Sciences, Tehran, Iran

6-Students' Scientific Research Center, Tehran University Of Medical Sciences, Tehran, Iran

7-Department of community nutrition, faculty of health, Qazvin University of Medical Sciences, Qazvin, Iran

Abstract

Background and Objective: A sustainable diet is an approach that promotes health and food security while minimizing environmental impacts and remaining economically affordable and culturally acceptable. Despite the importance of this concept, community participation in sustainable diet policies in Iran remains limited. This policy brief was developed to present key challenges and policy recommendations for promoting sustainable diets through community participation.

Materials and Methods: This policy brief was derived from a qualitative policy analysis study. Data were collected through in-depth semi-structured interviews with experts in relevant fields and a scoping review of published studies and policy documents. The data were analyzed using directed content analysis.

Results: The main challenges identified included insufficient public awareness, limited participation in decision-making and implementation processes, unequal access to healthy food, weak intersectoral coordination, inadequate monitoring and accountability systems, and environmental challenges. In response to these challenges, six policy domains were identified: nutrition literacy and education, strengthening social participation, improving access to healthy food, reducing food waste, enhancing public monitoring and accountability, and empowering local communities.

Conclusion: Promoting sustainable diets in Iran requires strengthening community participation throughout policy development, implementation, and monitoring processes. Adopting people-centered approaches can enhance policy effectiveness and contribute to achieving health, food security, and environmental sustainability goals.

Keywords: Sustainable diet, Community participation, Policy analysis, Food security, Iran

[Downloaded from nsft.sbmu.ac.ir on 2026-11-19]

[DOI: 10.66224/nsft.20.5.31]